

З РЕДАКЦІЙНОЇ ПОШТИ

З. І. Тіменик

Національний університет «Львівська політехніка»

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ФІЛОСОФСЬКО-РЕЛІГІЙНИХ ІДЕЙ В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА (ОГІЄНКА) І ЙОГО СУЧАСНИКІВ: ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ КОНТЕКСТ

1. Філософсько-релігійні ідеї, володіючи високоінтенсивним темпоритмічним потенціалом, періодично, ситуативно чи системно корелюють свої вираження. Міра й рівень таких виражень залежать від низки ситуацій: передусім – від специфіки функціональних можливостей самої ідеї, від структурування та взаємодій її елементів. Водночас важливим є також концептуальний підхід конкретного автора. І, врешті, постійно супровідним чинником стає історико-культурний контекст, який усталюється через міжрелігійні комунікації, через міждисциплінарний простір. Тобто коли мати на увазі головну особливість філософії релігії – безперервне взаємопов'язане урєальнення своєї субстанції зі субстанцією міжгалузевою. А з методологічного погляду найпродуктивнішими виявляють себе методи аналізу, синтезу й компаративістики, також – принципи гармонії-симфонії та аналітико-синтетичного осмислення і низка різноманітних конструктів.

2. Назване урєальнюється в Іларіоновій спадщині, розкриття якої невіддільно поєднуєднано з науково-дослідницьким тогочасним процесом. За мірою частотності, інтенсивності взаємозв'язків найпершим є вираження двох ідей – Бога і взаємодії добра-зла, світла-темряви (попри те, що у конкретиці їх вияву помітними стають неоднозначні розуміння, про що свідчить, зокрема, позиція Михайла Грушевського). Особливо, коли зважити на духовнокультурний феномен «Требника» Митрополита Петра Могили, у текстах якого гармонійно поєдналась переосмислена язичницька традиція зі сакральною культурою українців-християн. «Требник», – стверджував Грушевський, – відродив темну середньовічну фантастику, з її обрядами на вигнання і приборкання¹ нечистої сили та поученнями, переповненими вірою в реальність всякої чортівщини» [1, с.101].

3. Між тим по-історіософськи комплексно проаналізував обмірковану ситуацію Митрополит Іларіон (Огієнко); і передусім – з увагою також до методологічного вираження, зазначаючи, що попередні віровизнавчі системи здатні змінюватися принаймні двоваріантно. Тобто або коли змінюється форма вираження без зміни ідеї, або коли зі збереженням ідеї названа форма урєальнюється тільки частково, певною мірою видозмінюючись. Супровідно автор уконтекстовує у русло своїх міркувань про філософсько-релігійні ідеї сам факт

¹ Так – в оригіналі. Мається на увазі «вигнання», «приборкання».

об'єктивної дії релігійної творчості, а їй (як будь-якій іншій творчості) властивий рух, саморозвиток, спонтанне саморозкриття). [див.: 4, с.171].

4. Отож, є підстави мовити про певний мисленнєвий згармонізований комплекс – тобто про те, що (у цьому разі) не входило до специфіки евристичних намірів Грушевського. Між тим, ґрунтуючись на принципі гармонії – симфонії та цілісного поєднання, Владика Іларіон розмірковує не тільки про темпоритміку язичницького світу – вирисовується водночас філософсько-релігійна думка про систему, «котра й тепер сильно впливає на нашу Віру Христову¹, правильніше – живе поруч із Нею» [4, с.10]. Долучається, таким чином, також темпоритміка і самої логіки названого співжиття. Не зосереджуючись спеціально на особливостях окремих елементів дохристиянської системи, все ж стверджено про органічне взаємоіснування елементів двох релігійних систем українців. З позиції передусім християнського богослов'я Владика Іларіон не мав наміру конкретизувати особливості названого взаємоіснування, однак через використаний принцип гармонії-симфонії на шляху до пізнання добра-зла, світла-темряви більшою чи меншою мірою зафіксовано індивідуальне сприйняття.

5. У руслі концепції духовного «призупинювання» помітні спроби вникнути у психофізичний стан тих нововірців-християн, котрі ще донедавна сповідували язичництво. Хід розмірковувань, зокрема, у Степана Килимника, прикметний тим, як розуміти добро – зло, світло – темряву з погляду складної світоглядної темпоритміки зі схильністю до консерватизму – природної риси збереження своєї віровизнавчої системи. Він стверджував: «Надприродні й природні сили, що прихильні до людини, <...> і які людина може прихилити собі, [чаключи] словом та магічними діями, [все ж] забути, відкинути не може, [бо] разом сприймає і нового доброго [християнського] Бога <...>. Трудно, ба навіть неможливо було враз сприйняти новий світогляд» [5, с.101].

6. Близьким до позиції Килимника був і Владика Іларіон (Огієнко), коли зазначав: «ніхто своєї віри [тобто – своєї віровизнавчої системи] відразу не кидає» [4, с.5]. А Василь Зінківський розширив названі розмісли: «Природне» протиставляється у нас самих «благодатному». <...> «Старозавітна людина», не преображена і не просвітлена, не тільки живе у нас, а й вступає у дуже складну та напружену боротьбу із «новим» у нас» [3, с.3-4]. Тобто під час уреальнення філософсько-релігійної ідеї преображення (духовного оновлення) відбувається водночас сегментація елементів онтології та моральної філософії, коли кожна людина має можливість для преображення дохристиянського історичного буття [див.: 2, с.5-6]. У Владика Іларіона – дещо інше спрямування: воно спричинене фактом супровідних духовних виявів язичництва й християнства, а також тим, як тривалий час стара релігійна система об'єктивно впливала (і продовжує впливати тепер) на нову, християнську. Отже, темпоритміка міжрелігійної свідомості з погляду мисленнєво-соціального рівня духовенства та мирян є неоднозначною, оскільки несумірно виявляє себе не тільки антропологізація обміркованого, а й сам рівень індивідуального усвідомлення трансцендентно-іманентних процесів.

7. Стосовно істинності й повноти (між)релігійних комунікацій – як складових елементів однойменної ідеї, – то вони узалежнюються від стану їх вираження, котрий формує і сам рівень історіософського переосмислення. Названим процесам сприяють часові відношення (серед найінтенсивніше виражених – це «колись – тепер», «сьогодні – завтра»). Важливим водночас є, якою мірою визнавець релігійної системи – чинної чи уже проминулої – стає причетним до рівня осягнення психофізичними станами (у межах внутрішньовіровизнавчого простору або з поперемінною ситуативністю у (між) релігійних комунікаці-

¹ Тут і далі написання Іларіонове.

ях. Зокрема, коли розмірковувати про «релігійну правду», коли виникає потреба з'ясувати, що було істиною у попередній системі, а за нового віровизнавчого часу набуло статусу просто «релігійної правди» – такої правди, яка в язичницьку епоху вважалась «істиною» [див.: 4, с.14]. Із логіки міжрелігійних комунікацій випливає, що істини двох віровизнань (одне з яких своїми основними сутнісними моментами відійшло у минуле) одночасно не можуть визнаватися такими, якими вони сприймалися за відповідної епохи, – навіть якщо у відповідних системах кризь поняття «колись» і «тепер» наявні об'єктивні контакти.

8. Тому старі віровизнавчі істини, ставши у новій епосі просто правдою, водночас мали б трактуватись надалі лише просто як істотні, але уже – не як істинні. Звідси випливає, що поняття «істинність» на відміну від поняття «істотність» – не підвладне змінам з погляду збереження своїх принципових атрибутивних ознак. З огляду на зафункціонування «колись – тепер», «сьогодні – завтра» відносна сутність «істотності» тієї чи тієї духовної системи повинна зберігатися. Із розмислів Митрополита Іларіона (Огієнка) у своєму поетапному вираженні утверджуються конструкт «старорелігійна істина» (тепер – тільки «правда») – новорелігійна істина – колись «істина» (тепер – тільки «правда») [див.: 4, с.14].

9. Отже, коли мовити про філософсько-релігійні ідеї, то при використанні різноманітних методів, принципів та інших методологічних конструктів, уможливлено повніше осмислювати особливості спадщини Митрополита Іларіона (Огієнка) порівняно із позиціями його сучасників. Іларіонові сентенції – актуальні; їх творче використання у наш час здатне сприяти консолідації українського суспільства через поглиблення й розширення духовнокультурного простору української нації.

Список використаних джерел:

1. Грушевський М. З історії релігійної думки в Україні / М. Грушевський. – К. : Освіта, 1993. – 192 с.
2. [Зіньківський Василь (?)]. Христос Воскресе! : [звернення до читачів] / [Василь Зіньківський] // Християнська думка. – [К.], 1917. – [№3]. – Март–апр. – С. 3-6. – (У кінці є криптонім автора – З.).
3. Зеньковский В. Свобода и соборность / В. Зеньковский // Путь. – [Париж], 1927. – №7. – Апр. – С. 3-22.
4. Іларіон Митр. Дохристиянські вірування українського народу : іст.-реліг. моногр. / Іларіон Митр. – К. : АТ «Обереги», 1992. – 424 с. – (Факсимільне відтворення за виданням 1965 р., Вінніпег).
5. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні : у 3 кн., 6 т. / Степан Килимник ; наук. конс. та автор передм. Василь Яременко. – К. : АТ «Обереги», 1994. – Кн. 1, Т. 1-2. – 400 с. – Бібліогр.: С. 388-392. – (Факсимільне відтворення за виданням 1955 р., Вінніпег).

Отримано: 25.09.2016 р.